

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ

І.Г. Гуров, кандидат економічних наук

*В.В. Гречкосій, кандидат сільськогосподарських наук
Миколаївський державний аграрний університет*

У статті розглянуто сучасний стан функціонування інфраструктури аграрного ринку в Миколаївській області та основні напрямки її розвитку.

Ключові слова: *аграрний ринок, інфраструктура, ефективність функціонування, оптові ринки.*

Розвиток агропромислового комплексу України в сучасних умовах доводить необхідність докорінної перебудови всієї системи економічних відносин, яка охоплює виробництво, розподіл, обіг і споживання аграрної продукції. У ринкових умовах виробники аграрної продукції намагаються стати повноправними учасниками аграрного ринку. Однак ефективне функціонування цивілізованого аграрного ринку не можливе без створення відповідної інфраструктури, яка забезпечувала б вільний рух агропромислової продукції, сільськогосподарської сировини та засобів виробництва від виробника до споживача. Існуюча нині інфраструктура ще не є досконалою, оскільки більшість її елементів знаходиться лише на початковому етапі розвитку і не виконують своїх функцій у повному обсязі. Але найгостріша проблема полягає у відсутності системної взаємодії основних складових інфраструктури аграрного ринку.

Питання розвитку інфраструктури аграрного ринку досліджували В. Бойко, П. Гайдуцький, О. Гудзинський, Б. Губський, П. Саблук, О. Шпичак та інші. Науковці визначають інфраструктуру як комплекс галузей та сфер економіки, які обслуговують сільське господарство. Проте цілий ряд проблем, пов'язаних з формуванням і функціонуванням інфраструктури, все ще залишаються невирішеними. Науково-теоретичне значення та практична цінність потребують подальшого ви-

вчення основних напрямків розвитку інфраструктури аграрного ринку.

Формування ринкової інфраструктури в АПК України відбувається повільними темпами. Йдеться про створення та забезпечення умов для ефективного функціонування аграрних бірж, оптових ринків, агроторгових домів, обслуговуючих кооперативів, аукціонних торгів племінною та продуктивною худобою, систему цінового моніторингу, торгово-кредитних компаній та інших елементів інфраструктури аграрного ринку.

Ринкова інфраструктура повинна генерувати цінові сигнали як результат взаємодії попиту та пропозиції. Чим точніше ціни відображають взаємодію попиту та пропозиції, тим точнішими будуть і управлінські рішення, що їх приймають суб'єкти ринкових відносин.

Однією з необхідних складових прозорості взаємовідносин на ринку товарів та послуг і розвитку аграрного ринку зокрема є біржова торгівля.

Стимулює розвиток біржової торгівлі (особливо на експорт) наявність транспортного сполучення, як залізничного, так і водного. Оскільки стандартні розміри контрактів мають бути значними та передбачати вимоги транспортування до місця доставок за біржовими контрактами, біржі повинні розташовуватись в портах, бути наближеними до великих міст або до кордонів, мати елеватори, сертифіковані склади. В цьому місто Миколаїв відповідає вимогам, і не випадково Чорноморська товарна біржа агропромислового комплексу (ЧТБ АПК) протягом свого існування за рейтингом входить постійно в першу п'ятірку бірж України.

Діяльність ЧТБ АПК в умовах реформування аграрного сектора характеризується чітко вираженою тенденцією до зростання зацікавленості учасників аграрного ринку до біржового обслуговування при укладанні угод купівлі-продажу, що видно з табл. 1.

З даних табл.1 видно, що на ЧТБ АПК протягом періоду, що досліджується (2001-2009 рр.), проводяться значні торгові

операції, і об'єми реалізації складають від 560 тис. т до 4,7 млн т в натуральному і від 333 млн грн (в 2001 році) до 6055 млн грн (в 2008 році) в грошовому виразі. Основними товарами, що реалізуються на біржі, є пшениця продовольча і непродовольча, ячмінь фуражний, кукурудза, насіння соняшнику. На їх долю припадає 2/3 обсягу реалізації через біржу.

Таблиця 1

**Основні показники функціонування
Чорноморської товарної біржі АПК
за 2001-2009 роки**

Роки	Кількість укладених угод, од.	Обсяги укладених угод, тис. тонн	Вартість укладених угод, млн грн	Середня сума однієї угоди, тис. грн
2001	555	790,1	333,2	600,3
2002	1091	2560,4	1039,0	952,3
2003	558	561,4	549,2	984,2
2004	580	1475,3	782,1	1348,5
2005	500	1797,8	830,3	1700,5
2006	399	2506	1781,5	4465
2007	122	661,9	810,6	6644
2008	322	4706	6055,6	18806
2009	248	2822	3410,8	13753

На жаль, на ЧТБ АПК проводяться тільки спотові торги сільськогосподарською продукцією і практично не укладаються ф'ючерсні угоди. Але ж головне завдання біржової торгівлі – страхування ризиків агровиробника, пов'язаних зі зміною цін на ринку. Забезпечує це страхування торгівля ф'ючерсними контрактами, яка практично відсутня. Причиною цього є той факт, що при укладанні форвардного контракту покупець продукції вимагає забезпечення гарантії його виконання шляхом надання виробником ліквідної застави. А виробник у більшості випадків надати її не в змозі. Єдиний варіант подальшого розвитку агропромислових бірж – розроблення ефективного механізму, що гарантує виконання біржового контракту й активна торгівля ф'ючерсними контрактами.

В сучасних умовах держава повинна сама стати активним гравцем на біржовому аграрному ринку шляхом:

- закупівлі сільськогосподарської продукції для державних потреб і її реалізації з державних ресурсів тільки через біржу;
- закупівлі і продажу сільськогосподарської продукції до регіонального резерву і поставки з нього матеріально-технічних ресурсів тільки через біржі;
- продажу через біржовий ринок сільськогосподарської продукції і продовольства, що надходять за рахунок погашення податкової заборгованості.

Механізм функціонування біржового ринку спирається на інші інфраструктурні елементи, насамперед це стосується агроторгових домів (АТД).

Основне завдання регіональних торгових домів – організація локального аграрного ринку та взаємодія з оптовими ринками з біржових товарів. Місцеві сільськогосподарські виробники через агроторгові дома здійснюють операції щодо реалізації своєї продукції та забезпечення виробництва необхідними матеріальними ресурсами.

В області нині функціонує 6 агроторгових домів. Ними реалізовано сільськогосподарської продукції за 2003-2009 роки на суму в межах 32,6-13,4 млн грн щорічно.

Загальним недоліком в роботі АТД є те, що вони функціонують як комерційні структури і жодного кооперативного агроторгового дому в області не створено і, як наслідок, у 2009 р. агроторгові дома майже не функціонували, крім АТД «Снігурівський» і АТД «Велес» Первомайського району.

Проведення радикальних перетворень в аграрних відносинах, відродження дрібнотоварних господарств фермерського типу, зростання ролі особистих підсобних господарств населення у формуванні продовольчого ринку, монопольна поведінка посередницьких структур у постачальницько-збутовій сфері та віддалення держави від господарських функцій зумовили посиленій науково-технічний інтерес до обслуговуючих

кооперативів як організаційно-правової форми захисту економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників. Відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» сільськогосподарський обслуговуючий кооператив являє собою підприємство, що створене для обслуговування переважно членів кооперативу на засадах взаємодопомоги та економічного співробітництва.

Нині в області функціонує 9 обслуговуючих кооперативів. Згідно з даними обласного управління агропромислового розвитку, в області, у 2003 році функціонувало 26 обслуговуючих кооперативів і ними виконано послуг сільськогосподарським товаровиробникам на 6,3 млн грн. В наступні роки обсяги наданих послуг збільшилися, але негативним є зменшення кількості обслуговуючих кооперативів на 15 одиниць у порівнянні з 2003 роком. Важливою причиною низького рівня розвитку обслуговуючих кооперативів в області, на наш погляд, є помилкове розуміння суті сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, недостатня поінформованість населення про їх значення для забезпечення ефективності сільськогосподарського виробництва. Ототожнення колективних сільськогосподарських підприємств з обслуговуючими кооперативами призвело до того, що в області набули поширення так звані псевдо-кооперативні комерційні структури, значна кількість яких не відповідає чинному законодавству та основним принципам кооперації, що дискредитує саму ідею кооперації як форму взаємодопомоги людей, породжує їх зневіру у політику аграрних реформ і суттєво стримує розвиток реальних кооперативних процесів у сільському господарстві.

На наш погляд, на істинно кооперативних засадах в області необхідно розширити роботу зі створення сільськогосподарських кооперативів, щоб у перспективі обслуговуючі кооперативи функціонували на території кожної сільської ради.

Але водночас сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи не можуть вирішити всі проблеми, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції, організацією торгів тощо. Цими

питаннями можуть займатися оптово-продовольчі ринки, аукціони живої худоби, виставки-ярмарки. Важливу роль у формуванні інфраструктури аграрного ринку повинні відігравати аукціони живої худоби, які не набули значного розвитку в області.

Формування інфраструктури аграрного ринку неможливе без розвитку виставок та ярмарок, основними умовами яких є представлення нових товарів, послуг та досвіду, розвитку ділових контактів, формування попиту та стимулювання збуту продукції тощо. Дослідження виставково-ярмаркової діяльності в області показало певні зрушення в цій сфері. Так, у 2009 році постійно діюча виставка нових товарів вітчизняних і зарубіжних товаровиробників провела 15 виставок-ярмарок та 922 виставково-ярмаркових заходів, на яких було реалізовано сільськогосподарської і промислової продукції більш ніж на 100 млн грн та укладено більше 100 договорів співпраці з вітчизняними і зарубіжними фірмами.

На особливу увагу у формуванні інфраструктури аграрного ринку заслуговують заготівельні пункти, створені в сільській місцевості в місцях безпосереднього виробництва сільськогосподарської продукції. Їх в Україні функціонує 21,7 тисяч. В області діє ціла мережа заготівельних пунктів (658), головним чином – із заготівлі молока від особистих селянських господарств, адже більша частина виробленого молока реалізується через заготівельні пункти. За даними головного управління агропромислового розвитку Миколаївської облдержадміністрації, тільки у 2009 році заготівельними пунктами було прийнято 170 тис. тонн молока базисної жирності, а на один приймальний пункт прийнято продукції на суму 345 тис. грн.

Не лише вищевикладені елементи інфраструктури займають значне місце у формуванні та функціонуванні аграрного ринку, а й підприємства роздрібної торгівлі є доповнюючими каналами до оптових структур. Вони представляють інтереси сільськогосподарських товаровиробників і реалізують вироблену ними продукцію.

Отже, проаналізувавши розвиток основних елементів маркетингової інфраструктури аграрного ринку Миколаївської області, можна зробити певні висновки. Насамперед варто зауважити, що ці елементи тільки проходять процес свого становлення та формування. Деякі з них взагалі не існували раніше, інші почали відроджуватися останнім часом (товарна біржа, агроторгові доми, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи).

До основних напрямків подальшого розвитку інфраструктури аграрного ринку слід віднести: удосконалення біржової діяльності, розвиток інформаційної системи, розширення заготівельної мережі за рахунок їх створення на кооперативних засадах, врегулювання зовнішньоекономічних відносин, обмеження монополізму та недобросовісної конкуренції. Причому важлива роль у формуванні ринкової інфраструктури належить самим товаровиробникам. За їх участю мають створюватися нові структури, що максимально враховують їх інтереси і, в першу чергу, – на кооперативних засадах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку: Указ Президента України №767 від 6 червня 2000 р. // Офіційний вісник України. — 2000. — №23. — С. 931.
2. Про товарну біржу: Закон України №1956 від 10 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — №10. — С. 139—145.
3. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України // Офіційний вісник України. — 1997. — №33. — С. 1—15.
4. Губський Б. В. Біржові технології ринку / Б. В. Губський. — К., 1997. — 228 с.
5. Саблук П. Т. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції: практичний посібник / П. Т. Саблук. — К., 2000. — 544 с.